

jest to niemożliwe, ponieważ jak dotąd nie wymyślono nic, co mogłoby ją zastąpić. Sylwia Jaskulska przyznaje, że także nie jest w stanie wskazać rozwiązania zastępczego, jednak postuluje rozpoczęcie reformy od przygotowywania do samooceny oraz od docierania do przyczyn, a nie do przejawów zachowania.

Treść książki wzbogacono o rysunki i tabele obrazujące wyniki badań. Pracę wieńczy obszerna bibliografia oraz aneks z licznymi załącznikami. Wykaz literatury podzielono w sposób przydatny i praktyczny na pozycje dotyczące oceny zachowania w szkole i pozostałe. Uwzględniono też strony internetowe. W aneksie przedstawiono tabele ze zmiennymi niezależnymi i ich wskaźnikami, charakterystyki typów uczniów zachowujących się różnie wobec wymogów szkoły oraz tabele zbiorcze – wyniki badań. Na końcu zamieszczono streszczenie w języku angielskim. Struktura całości pracy została więc przemyślana i uporządkowana.

Podsumowując, można stwierdzić, iż książka Sylwii Jaskulskiej charakteryzuje się wysokim poziomem merytorycznym przedstawionych treści, rzetelnością metodologiczną, znawstwem tematyki, dociekliwością, spostrzegawczością, trafnością wniosków. Wiele zawartych w niej treści, osadzonych w ramach rozdziałów domkniętych w stwierdzeniach podsumowujących, ma charakter nowatorski. Tematyka, którą przybliży Sylwia Jaskulska, jest istotna zarówno z perspektywy teoretycznego oglądu wymiarów kultury szkolnej, jak również praktyki edukacyjnej. Jest to lektura godna polecenia wszystkim tym, którzy interesują się kondycją współczesnej polskiej szkoły, szczególnie w kontekście procesu oceniania ucznia na stopień za zachowanie, a także osobom, które zainteresowane są spojrzeniem na szkołę z uczniowskiej perspektywy.

Patrycja Miśko

Młodzię a sukces życiowy, red. nauk. Dobrochna Hildebrandt-Wypych, Katarzyna Kabacińska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, 468 s.

Sukces jest bardzo ważną kategorią w życiu każdego współczesnego człowieka – swoistym fenomenem, który kształtuje się w procesie międzyludzkich interakcji, będąc wytworem przede wszystkim społeczno-kulturowych praktyk. Pełne zrozumienie znaczenia sukcesu w ponowoczesnej rzeczywistości jest możliwe jedynie przy odtworzeniu dominujących w niej norm społecznych oraz wnikięciu w konstruowany przez nie pluralizm interpretacji i doświadczeń tworzących indywidualne jednostkowe światy¹. Autorzy recenzowanej publikacji, która podejmuje problematykę sukcesu życiowego w kontekście konstruowania tożsamości współczesnej młodzieży, postawili więc przed sobą niełatwe zadanie. Jestem jednak przekonana, że udało się im je w pełni zrealizować.

Książka *Młodzię i sukces życiowy* jest owocem czteroletniej pracy nad projektem badawczym zatytułowanym: *Społeczno-edukacyjne konstrukcje sukcesu życiowego. Studium z pedagogiki porównawczej na przykładzie młodzieży polskiej, czeskiej, niemieckiej i holenderskiej*. Najważniejszym celem zrealizowanego przedsięwzięcia była wielopoziomowa analiza kategorii *sukces*

¹ D. Hildebrandt-Wypych, K. Kabacińska, *Wprowadzenie*, w: *Młodzię i sukces życiowy*, red. Hildebrandt-Wypych D., Kabacińska K., Kraków 2010, s. 7–8.

życiowy. Lektura porusza aspekty zarówno polityczne, jak i ideologiczne, na przykład kwestie związane ze świadomością i praktyką społeczną w poszczególnych krajach. Twórcy publikacji przyjęli nowatorską, międzynarodową perspektywę porównawczą i skoncentrowali się przede wszystkim na społecznym konstruowaniu sukcesu życiowego grupy młodzieży uprzywilejowanej, która w przyszłości stanie się najprawdopodobniej społeczną elitą.

Książka *Młodzię a sukces życiowy* wprowadza czytelnika w problematykę związaną z zagadnieniem sukcesu życiowego, ukazując jego znaczeniowe przeobrażenia. Pokazuje dynamikę i różnorodność kategorii pojęciowych oraz społecznej percepcji sukcesu. Redaktorki podzieliły ją na dwie części: teoretyczną oraz badawczą. Pierwsza z nich, zatytułowana *Młodzię – edukacja i sukces życiowy: konteksty teoretyczne i praktyka społeczna*, podejmuje interdyscyplinarną refleksję nad dyskursem sukcesu życiowego. Składa się na nią sześć artykułów przybliżających czytelnikowi różnorodne aspekty wpływu współczesnej kultury na postrzeganie kategorii sukcesu przez dorastających członków zachodniego społeczeństwa.

Autorka artykułu otwierającego część teoretyczną, Dobrochna Hildebrandt-Wypych, poszukuje makrosocjalnych uwarunkowań sukcesu życiowego w przemianach kapitalistycznej gospodarki, podkreślając, że niosą one określone kulturowe konsekwencje, kształtujące sposób, w jaki członkowie współczesnego społeczeństwa definiują sukces. Zdaniem autorki wydaje się on być *dzieckiem ekonomicznego racjonalizmu zachodniej kultury*². Refleksje koncentrują się przede wszystkim na wzorach sukcesu w nowoczesnej, miejskiej perspektywie, konstruowanych w ramach klasy średniej. Dobrochna Hildebrandt-Wypych podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia sukcesu, ukazuje ewolucję znaczeniową, jaka towarzyszy jego społeczno-kulturowym przeobrażeniom, przede wszystkim w kontekście przejść od społeczeństwa przednowoczesnego przez społeczeństwo nowoczesne aż do czasu ponowoczesności. Najważniejsze pytanie postawione w artykule dotyczy społecznej percepcji sukcesu u progu XXI wieku. Autorka zastanawia się, czy wolność i bogactwo możliwości, jakie wydaje się towarzyszyć przemianom społecznego świata, nie są tylko iluzją.

Problem wpływu edukacji akademickiej na biografię jednostek podejmuje w kolejnym rozdziale Zbyszko Melosik. Analizuje on rolę uniwersytetów w procesie stratyfikacji społecznej, wskazując na dwie perspektywy postrzegania tego zjawiska – diagnostyczną, starającą się odpowiedzieć na pytanie, czy współczesna edukacja akademicka służy pogłębianiu różnic, tworzeniu elit społecznych, czy celom egalitarnym, oraz moralną, podejmującą ogólną refleksję nad rolą edukacji we współczesnym świecie. Autor przedstawia również przeciwstawne koncepcje uniwersytetu – merytokratyczną oraz kredencjalną. Dla merytokatów społeczny status jednostki zależy przede wszystkim od jej udokumentowanych osiągnięć. Edukacja zdaje się być w tym kontekście najprostszą drogą do awansu społecznego, stanowi również najważniejszy czynnik wszelkich społecznych przemian. Kredencjalizm opiera się natomiast na krytyce liberalnej interpretacji roli dyplomu akademickiego. W artykule zostają omówione kredencjalne propozycje rozwiązania najaktualniejszych problemów, z którymi boryka się współczesne szkolnictwo wyższe – akademickiego przeedukowania oraz inflacji dyplomów. Podsumowując swoje refleksje, Zbyszko Melosik wyraźnie podkreśla, że jest zwolennikiem merytokratycznego pluralizmu, który potwierdza, jego zdaniem, integralność sektora edukacji wyższej, pozwalając jednocześnie na istnienie alternatywnych sposobów dokształcania. Formalna stratyfikacja uniwersytetów niesie ze sobą wiele korzyści, ale wiąże się również z pewnymi zagrożeniami – niezbędne

² D. Hildebrandt-Wypych, *Sukces życiowy wobec przemian kapitalizmu – od indywidualizmu wczesnej nowoczesności do hiperindywidualistycznego rozproszenia ponowoczesności*, w: *Młodzię i sukces życiowy...*, s. 18.

jest więc przełożenie wartości dyplomu na możliwości jednostek na rynku pracy. Co ważne – osoby ze słabszym dyplomem powinny mieć szanse na rozwój i przekraczanie możliwości, jakie dzięki niemu uzyskały.

Bardzo ciekawe zagadnienie podejmuje tekst autorstwa Tomasza Gmerka i Zbyszka Melosika *Loteria i szczęśliwy traf – przyczynek do socjologii sukcesu życiowego*. Znajdziemy w nim porównanie struktury społecznej do drabiny, po szczeblach której członkowie społeczeństwa starają się wspinać. W poprzednich epokach pozycja społeczna była determinowana przez urodzenie, dziś możemy cieszyć się wolnością i równością szans, o jakiej wcześniej nie mogło być mowy. Zdaniem autorów, warto w tym kontekście zastanowić się, co współcześnie decyduje o tym, że jedna osoba odnosi sukces, podczas gdy druga ponosi klęskę. Zbyszko Melosik i Tomasz Gmerek podejmują niedoceniany dotąd w polskiej socjologii niezwykle istotny problem znaczenia szczęśliwego trafu jako czynnika decydującego o osiągnięciu sukcesu w życiu – przede wszystkim jego społecznej percepcji. Loteria stanowi współcześnie metaforę możliwości spełnienia marzeń bądź poniesienia życiowej porażki, co wskazuje na określony kierunek postrzegania kategorii życiowego sukcesu przez członków społeczeństwa.

Kolejny artykuł podejmuje rekonstrukcję wzorów sukcesu życiowego przez pryzmat edukacji wyższej w trzech krajach pozaeuropejskich: Stanach Zjednoczonych, Republice Południowej Afryki oraz Argentynie. Jego autorka, Daria Hejwosz, wychodzi z założenia, że sukces życiowy w wielu kulturowych kontekstach utożsamia się z możliwością uzyskania jak najwyższego wykształcenia, co jednocześnie zwiększa szanse na awans społeczny. Różnice kulturowe pomiędzy analizowanymi społeczeństwami pozwalają na uzyskanie ogólnej perspektywy w zakresie roli wykształcenia jako jednego z czynników sukcesu życiowego. Dla obywateli Stanów Zjednoczonych sukces jednostki wydaje się leżeć w jej rękach – metaforę życiowego sukcesu stanowi bowiem idea *American dream*. W Republice Południowej Afryki szanse na społeczny awans upatruje się w przejmowaniu przez mieszkańców tego państwa kultury białej klasy średniej. W kulturze argentyńskiej można natomiast zaobserwować znaczące ograniczenia możliwości zmiany pozycji na drabinie społecznej – osoby wywodzące się z nieuprzywilejowanych warstw społecznych mają nikłe szanse na zdobycie dyplomu ukończenia uczelni wyższych, a więc również na życiowy sukces definiowany przez awans społeczny.

Próbie uchwycenia fenomenu kulturowego pokolenia współczesnej młodzieży w perspektywie makrospołecznej podejmuje w kolejnej narracji Dobrochna Hildebrandt-Wypych. Wskazuje ona na kontrowersje istniejące wokół dorastającego obecnie młodego pokolenia. Kolektywne z natury pojęcie pokolenia wydaje się być nieadekwatne w kontekście przemian związanych z epoką ponowoczesności, która niesie indywidualizację społeczeństwa. Wszelkie analizy i teoretyczne konstrukcje, jakie powstają wokół kolejnych generacji, są pełne stereotypów oraz mitów, wymagają wielokrotnych reinterpretacji. Badacze młodzieżowej tożsamości są więc, zdaniem Autorki, skazani na niepewność, muszą być również świadomi, że stworzony przez nich obraz młodego pokolenia jest tylko jedną z wielu interpretacyjnych możliwości.

W tekście autorstwa Macieja Muskały, zamykającym teoretyczną część książki *Młodzież a sukces życiowy*, podjęta zostaje analiza zjawiska reprodukcji wykluczenia społecznego we współczesnym społeczeństwie. Otaczająca nas rzeczywistość stanowi arenę przeobrażeń, które generują niepewność i są źródłem wielu lęków niezwiązanych z realnymi zagrożeniami, co wytwarza bezpodstawne poczucie zagrożenia. Opierając się na koncepcji Pierre'a Bourdieu'a, twórca artykułu stara się udowodnić, że reprodukcja społecznej marginalizacji niekoniecznie może być utożsamiana z brakiem sukcesu. Zawsze istnieje przecież szansa na wyzwolenie jednostki z jej uwewnętrznionego sposobu działania, postrzegania i interpretowania świata.

Druga, empiryczna część książki stanowi raport z badań ukazujących percepcję sukcesu w opinii studentów w wybranych społeczeństwach europejskich. W okresie od maja 2008 do kwietnia 2009 roku uczestnicy projektu badawczego *Społeczno-edukacyjne konstrukcje sukcesu życiowego. Studium z pedagogiki porównawczej na przykładzie młodzieży polskiej, czeskiej, niemieckiej i holenderskiej*, który stał się podstawą dla stworzenia recenzowanej książki, przeprowadzili 100 wywiadów, po 25 w każdym z czterech analizowanych krajów: Polsce, Czechach, Niemczech i Holandii. W ramach przedsięwzięcia podjęto próbę rekonstrukcji pojęcia sukcesu życiowego na podstawie indywidualnych doświadczeń grupy osób w kontekście określonego miejsca i czasu. Podmiotami badania byli studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu im. Karla Ruprechta w Heidelbergu oraz Uniwersytetu Amsterdamskiego.

Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego młodzieży polskiej wyłoniła w pierwszym rozdziale części badawczej Daria Hejwosz. Podjęta przez autorkę analiza badań wskazuje, że we współczesnym społeczeństwie polskim dominuje głównie materialistyczna orientacja sukcesu, która przesuwana się w kierunku orientacji postmaterialistycznej – sukces wiąże się dla polskiej młodzieży przede wszystkim z poczuciem samorealizacji, osiągnięcia celów i spełniania marzeń. Studenci wskazali również na przemianę pokoleniową w zakresie definiowania sukcesu. Twierdzili, że młode pokolenie przywiązuje dużą wagę do wartości materialnych, ceni sobie również wykształcenie; w mniejszym stopniu odnosi się ono do wartości rodzinnych i duchowych. Młodzi Polacy konstruują sukces życiowy podobnie jak ich rówieśnicy z pozostałych krajów europejskich, będąc jednak znacząco bardziej związani z kręgiem rodzinnym, co rzutuje na ich rozumienie i dostrzeganie sukcesu.

Tożsamości młodzieży czeskiej przyjrzała się Katarzyna Kabacińska. Sukces życiowy w opinii czeskich studentów jest determinowany zarówno czynnikami społecznymi, jak i indywidualną biografią jednostek. Posiadanie dobrego dyplomu nie daje więc w ich przekonaniu gwarancji uzyskania sukcesu społecznego; równie ważne dla młodych Czechów są indywidualne predyspozycje osobowościowe.

Zbadana przez Dobrochnę Hildebrandt-Wypych młodzież niemiecka do poszukiwania dróg sukcesu podchodzi natomiast w sposób bardzo pragmatyczny. Młode pokolenie zdaje sobie bowiem sprawę, że marzenia o udanym życiu zderzają się współcześnie często z rzeczywistością determinowaną przez sytuację społeczno-ekonomiczną.

Inaczej podchodzą do sukcesu młodzi Holendrzy, którzy w analizie przeprowadzonej przez Jakuba Andrzejczaka wyrażali przekonanie, że jednostkowe możliwości są całkowicie niezależne od warunków zewnętrznych i statusu społeczno-ekonomicznego. Młodzież holenderska wszelkie niepowodzenia tłumaczyła cechami jednostek. Jej reprezentanci wierzyli więc, że jednostka sama decyduje o sobie, samodzielnie podejmuje życiowe wybory, będąc jednocześnie za siebie w pełni odpowiedzialna.

Dla studentów wszystkich analizowanych krajów najważniejszym wyznacznikiem sukcesu życiowego wydaje się być samorealizacja. Młode pokolenie przyjmuje głównie postmaterialistyczną perspektywę egzystencjalną. Jak twierdzą autorzy książki, badani studenci tkwią często w ponowoczesnej pułapce radykalnej wolności, która daje im wolność w zakresie konstruowania znaczeń, lecz tylko w jej obrębie, co wiąże się z dominującym wpływem ideologii konsumpcji na postrzeganie sukcesu przez młode pokolenie. Nie ulega wątpliwości, że w życiu współczesnej młodzieży, bez względu na kontekst kulturowy, sukces jest kategorią kluczową, będącą ważnym punktem odniesienia dla podejmowania życiowych wyborów.

Lektura książki *Młodość i sukces życiowy* była dla mnie prawdziwą przyjemnością. Jestem pełna podziwu dla jej autorów, którym udało się zgromadzić niezwykle cenny materiał badawczy oraz interesująco i przystępnie omówić niełatwe zagadnienia. Publikacja jest bardzo interesującym i wartościowym źródłem wiedzy dla badaczy i studentów zajmujących się naukami humanistycznymi oraz dla każdego, kto interesuje się wpływem przemian społeczno-kulturowych na tożsamość człowieka, a przede wszystkim społecznym konstruowaniem kategorii sukcesu w percepcji reprezentantów młodego pokolenia.

Paulina Wierzba